

2. PRAVNO VARSTVO MANJŠIN

Sodoben koncept pojmovanja človekovih pravic opredeljuje zavest o prirojenem dostojanstvu vsakega posameznika, bogastvu različnosti, pravici do izbire in solidarnosti med ljudmi. To so tisti temelji, ki so vsebinsko pomembni tudi za varstvo narodnih manjšin in sožitje med različnimi skupinami.

EVROPSKO MANJŠINSKO VARSTVO

Leta 1948 je bila sprejeta Splošna deklaracija človekovih pravic. Vendar pa v njej ni niti besede o manjšinah in njihovih pravicah. Vzrok za to so najbrž razmere po 2.svetovni vojni, saj so nemške manjšine kot instrument hitlerjeve politike odigrale zelo negativno vlogo. Iz tega razloga zmagovite velesile o zaščiti manjšin niso hotele niti slišati. Istega dne kot je bila sprejeta Splošna deklaracija človekovih pravic je Generalna skupščina sprejela Resolucijo »Fate of Minorities« 217c, v kateri ugotavlja, da ne more ostati indiferentna do usode manjšin, je pa težko sprejeti enotno rešitev za to kompleksno in občutljivo vprašanje, ki ima posebne vidike v vsaki državi v kateri se pojavlja.

DOKUMENTI O MEDNARODNOPRAVNEM VARSTVU NARODNIH MANJŠIN:

- Splošna deklaracija o človekovih pravicah
- Konvencija o kaznovanju in preprečevanju zločina genocida
- Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije
- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah
- Deklaracija OZN o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim ali etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam
- Konvencija o otrokovih pravicah
- UNESCO-va konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije izobraževanja
- Konvencija ILA o prepovedi diskriminacije pri zaposlovanju in zaščiti domorodnega prebivalstva

NOVEJŠI MEDNARODNOPRAVNI DOKUMENTI (po letu 1990):

- Deklaracija OZN o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim ali etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam
- Dokument KEVS – a iz Kopenhagna in drugi dokumenti KEVS – a
- Evropska listina manjšinskih in regionalnih jezikov
- Resolucije Sveta Evrope, št.1134 (1990), št.1171 (1992), št.1201 (1993)
- Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo narodnih manjšin
- Instrument SEP (Srednjeevropske pobude) za zaščito pravic manjšin

Vsebinsko prinašajo ti dokumenti precej novosti. Varstvo narodnih manjšin postane z njimi del mednarodnopravnega varstva človekovih pravic. Pripadnost manjšini je stvar osebnega izbora vsakega posameznika in države se morajo vzdržati ukrepov nasilne asimilacije. Manjšina mora dobiti možnost sodelovanja na vseh področjih družbenega življenja

V letu 1994 je v Svetu Evrope začel delovati poseben odbor, ki je pripravil osnutek teksta Okvirne konvencije o varstvu narodnih manjšin in 10.11. ga je ministrski odbor Sveta Evrope sprejel. 1.februarja 1995 v Strasbourgu, ga je podpisalo 22 držav, med njimi tudi Slovenija in vse njene sosednje države: Avstrija, Italija in Madžarska. Slovenija jo je ratificirala 23.marca 1998 in je v veljavi od 1.julija 1998.

Okvirna konvencija o varstvu narodnih manjšin je prva večstranska pogodba o manjšinski zaščiti, ki je pravno obvezujoča. V besedilu te konvencije je izrecno določeno, da je le-ta sestavni del mednarodnega varstva človekovih pravic in da kot taka spada v mednarodno delovanje.

Sestavljena je iz preambule in 32 členov, ki so razdeljeni na pet poglavij.

V Svetu Evrope je bilo že nekaj pobud, da bi predvideli sodni nadzor nad izvajanjem določil konvencije, vendar tak nadzor še ni bil uveden.

Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin je ne glede na pomanjkljivosti in nedorečenosti velika pridobitev na mednarodnopravnem področju. Je čvrsta podlaga za nadaljnje razvijanje in uveljavljanje rešitev, sprejemljivih za prizadete države in narodne manjšine, kar bo prispevalo k zagotovitvi notranje stabilnosti in miru ter k izboljšanju odnosov med večino in manjšino v državah, v katerih te manjšine živijo, kakor tudi k stabilnosti in varnosti v celotni Evropi.

Uvod v konvencijo pravi:

»Države članice Sveta Evrope in druge države, podpisnice te okvirne konvencije, so se glede na to, da je cilj Sveta Evrope doseči večjo enotnost med svojimi članicami z namenom ohranjati in uresničevati ideale in načela, ki so njihova skupna dediščina, glede na to, da je eden od načinov, s katerim si prizadevajo za dosego cilja, ohranjanje in nadaljnje uresničevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, v želji, da bi sledile Deklaraciji voditeljev držav in vlad držav članic Sveta Evrope, sprejeti 9.oktobra 1993 na Dunaju, odločene, da na svojih ozemljih varujejo obstoj narodnih manjšin, glede na to, da so prevrati v evropski zgodovini pokazali, da je varstvo narodnih manjšin bistvenega pomena za stabilnost, demokratično varnost in mir na tej celini, glede na to, da bi morala pluralistična in resnično demokratična družba ne le spoštovati etnično, kulturno, jezikovno in versko identiteto vsakega pripadnika narodne manjšine, ampak tudi ustvariti primerne razmere, ki pripadnikom narodnih manjšin omogočajo, da izražajo, ohranjajo in razvijajo to identiteto,

glede na to, da je ustvarjanje ozračja strpnosti in dialoga potrebno za to, da kulturna raznolikost ni vir in dejavnik razdvajanja, ampak bogatenja vsake družbe,
glede na to, da uresničevanje strpnosti in napredka v Evropi ni odvisno le od sodelovanja med državami, ampak je za to potrebno tudi čezmejno sodelovanje med lokalnimi in regionalnimi oblastmi, kar pa ne vpliva na ustavno ureditev in ozemeljsko celovitost vsake države,
ob upoštevanju Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in njenih protokolov,
ob upoštevanju prevzetih obveznosti glede varstva narodnih manjšin v konvencijah in deklaracijah Združenih narodov in v dokumentih Konference o varnosti in sodelovanju v Evropi, še zlasti kopenhagenskem dokumentu z dne 29.junija 1990 (četrti poglavje te listine je v 11.členih namenjeno obravnavanju problematike jezikovnih manjšin),
odločene, da opredelijo načela, ki jih je treba spoštovati, in obveznosti, ki izhajajo iz njih, da bi v državah članicah in drugih državah, ki bi postale pogodbenice tega instrumenta, znotraj vladavine prava zagotovile učinkovito varstvo narodnih manjšin ter pravic in svoboščin njihovih pripadnikov ob spoštovanju ozemeljske celovitosti in suverenosti držav,
odločene, da uresničujejo načela, določena v tej okvirni konvenciji, s pomočjo notranje zakonodaje in ustrezne vladne politike,
dogovorile, kot sledi..«

(UL, št.20/98, MP št.4)

V Uvodu v konvencijo so predstavljeni predvsem razlogi za nastanek le-te. Že v uvodnih besedah izvemo, da Konvencijo lahko podpišejo in ratificirajo tudi nečlanice Sveta Evrope.

Predstavljeni so tudi dokumenti, ki so bili izvor inspiracije za nastanek vsebine konvencije. V predzadnjem odstavku je izpostavljen glavni cilj Okvirne konvencije in sicer, zagotavljanje učinkovite zaščite narodnih manjšin in pravic pripadnikov manjšin.

Okvirna konvencija narodnih manjšin je tudi prvi obvezujoč mednarodni dokument, ki se v celoti ukvarja z varstvom narodnih manjšin.

Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi je upoštevala problematiko manjšin vse od svojega nastanka naprej kot Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi (KVSE). Imenovala je visokega komisarja za vprašanje narodnih manjšin. Februarja 1998 je predstavila dokument s priporočili, ki zadevajo jezikovne pravice narodnih manjšin. Vsebuje priporočila v zvezi s pravico do imena ljudi in krajev, svobodo vere, pravico do združevanja, sredstvi javnega obveščanja, svobodo pri načrtovanju gospodarskih dejavnosti, z odnosom do upravnih oblasti in javnih storitev s sodstvom in s pravico do osebne svobode.

Kulturne in jezikovne aspekte obravnava Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih Sveta Evrope, ki je bila sprejeta 5.novembra 1992 v Strasbourgu, v veljavo pa je, za države, ki so jo ratificirale, stopila šele 1.marca 1998, ker je bil ratifikacijski postopek zelo dolg. Slovenija jo je podpisala 3.julija 1997, ratificirala pa 19.julija 2000. Njena določila veljajo od 1.januarja 2001. Listina vsebuje zelo natančna določila, za katera se države obvežejo, da jih bodo spoštovale. To je prvi obvezujoči večstranski mednarodni dokument, ki se v celoti ukvarja z enim od področij varstva manjšinskih pravic. Listina zajema različne možnosti za uveljavitev manjšinskih ali regionalnih jezikov v družbenem življenju, zato lahko njeno vsebino štejemo tudi kot del evropskega standarda manjšinskega varstva.

Listina zadeva šolstvo, sodstvo, upravne oblasti in javne storitve, sredstva obveščanja, kulturne dejavnosti in strukture, ekonomsko in družbeno življenje in čezmejne izmenjave. Vsebuje 96 možnih opcij, ki zadevajo jezikovne pravice na omenjenih področjih, pri ratifikaciji jih mora vsaka država izbrati najmanj 35 in se obvezati, da jih bo spoštovala.

V Uvodu listina pravi:

»Države članice Sveta Evrope, podpisnice te listine, upoštevajo, da je cilj Sveta Evrope doseči čim večjo enotnost med njegovimi članicami, še zlasti zato, da bi varovali in uresničevali ideale in načela, ki so njihova skupna dediščina; upoštevajo, da varstvo zgodovinskih regionalnih ali manjšinskih jezikov v Evropi, med katerimi so nekateri v nevarnosti, da bodo sčasoma izumrli, prispeva k ohranitvi in razvoju evropskega kulturnega bogastva teh tradicij; upoštevajo, da je pravica do uporabe regionalnega ali manjšinskega jezika v zasebnem in javnem življenju neodtujljiva pravica v skladu z načeli, vsebovanimi v Mednarodnem paktu ZN o državljanskih in političnih pravicah, ter v duhu Konvencije Sveta Evrope o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin;

se sklicujejo na delovanje v okviru KVSE in še zlasti na Helsinško sklepno listino iz leta 1975 ter na dokument Kopenhagenskega sestanka iz leta 1990; poudarjajo vrednost medsebojnega prepletanja kultur in večjezičnosti ter upoštevajo, da varstvo in spodbujanje regionalnih ali manjšinskih jezikov ne smeta škodovati uradnim jezikom ter potrebi, da se učijo; se zavedajo, da varstvo in spodbujanje regionalnih ali manjšinskih jezikov v različnih evropskih državah in regijah pomembno prispevata h graditvi Evrope, temelječe na načelih demokracije in kulturne raznolikosti v okviru državne suverenosti in ozemeljske celovitosti; upoštevajo posebne razmere in zgodovinske tradicije različnih regij evropskih držav in so se sporazumele o naslednjem...«

Manjšinski jeziki so v večji meri podrejeni vplivom globalizacije kot nacionalni uradni jeziki. Tako se znajdejo šele na tretjem mestu, za angleščino kot mednarodnim dominantnim jezikom in za nacionalnim oziroma uradnim jezikom države.

V Uvodu nas listina seznanja s svojimi glavnimi cilji, ki so povezani predvsem z ohranitvijo regionalnih ali manjšinskih jezikov v Evropi in s tem tudi ohranitvijo kulturnega bogastva, vendar se pri tem ne sme škodovati uradnim jezikom držav.

Pomemben dokument je tudi Instrument Srednjeevropske pobude, ki je bil podpisan v Torinu, 19. novembra 1994 in v uvodu pravi:

»Države članice Srednjeevropske pobude, podpisnice tega dokumenta, so:

priznavajoč, da je vprašanja, ki zadevajo narodne manjšine, mogoče zadovoljivo rešiti le v demokratičnem političnem okvirju, ki temelji na vladavini prava in zagotavlja polno spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, enakih pravic in položaja vseh državljanov,

ponovno poudarjajoč, da zaščita narodnih manjšin zadeva le državljanke določene države, ki bodo imeli enake državljanske pravice in dolžnosti kot ostalo prebivalstvo,

v prepričanju, da so narodne manjšine sestavni del družbe in države, v kateri živijo, in bogatijo vsako državo in družbo,

ob upoštevanju dejstva, da dobri odnosi med sosedi učinkovito prispevajo k trdnosti v religiji in zavedajoč se potrebe, da ne spodbujamo k separatističnim težnjam narodnih manjšin v religiji,

potrjujoč, da imajo vprašanja, ki zadevajo pravice pripadnikov narodnih manjšin, legitimni mednarodni pomen in zato niso izključno notranja zadeva določene države,

v prepričanju, da spoštovanje pravic pripadnikov narodnih manjšin kot del univerzalno priznanih človekovih pravic predstavlja bistven dejavnik miru, pravičnosti, stabilnosti in demokracije v državah,

v prepričanju, da mednarodno varstvo pravic pripadnikov narodnih manjšin, kot ga določa ta dokument, ne dovoljujejo nikakršne dejavnosti, ki bi bila v nasprotju s temeljnimi načeli mednarodnega prava, ki govorijo o suverenosti, ozemeljski celovitosti in politični neodvisnosti držav,

priznavajoč poseben pomen ustvarjalnega sodelovanja med državami članicami pri vprašanjih, ki zadevajo narodne manjšine, in priznavajoč dejstvo, da tako sodelovanje teži k pospeševanju medsebojnega razumevanja in zaupanja, prijateljskih in dobrososedskih odnosov, mednarodnega miru, varnosti in pravičnosti,

obsojajoč agresivni nacionalizem, rasno in etnično sovraštvo, antisemitizem, sovraštvo do tujcev in diskriminacijo katere koli osebe ali skupine in obsojajoč preganjanja iz verskih in ideoloških razlogov

se dogovorile o naslednjem...«

V Uvodu v ta dokument so predstavljeni predvsem vzroki za nastanek dokumenta in določila, ki so bila upoštevana ob nastajanju dokumenta in ki se nanašajo predvsem na mirno in plodovito mednarodno sodelovanje.

Dokument je nastal predvsem v želji po spoštovanju in promoviranju manjšinskih pravic in ob tem zagotavljanju miru in stabilnosti v Srednji in Vzhodni Evropi.

Države prepoznavajo narodne manjšine kot take, jih imajo za del družbe v kateri živijo in jim zagotavljajo primerne pogoje za promocijo njihove identitete. Pripadnost manjšini je stvar svobodne izbire in ne bi smela zato imeti nobenih pomanjkljivosti. Države dajejo pripadnikom narodnih manjšin tudi pravico do uveljavljanja njihovih človeških pravic in svoboščin, brez diskriminacije in neenakosti pred zakonom. Zato mora država zagotoviti pravico do izražanja, ohranitve in razvoja manjšinskih etničnih, kulturnih in verskih identitet in vzdrževanje in razvoj njihove kulture.

Predstavniki držav, ki so sestavljali delovno skupino Srednjeevropske pobude o manjšinah so se med sestavo tega instrumenta sestali na 11 sestankih v Budimpešti, Bratislavi, v Londonu in na Dunaju med junijem 1993 in septembrom 1994. Tekst Instrumenta so dokončali na sestanku v Budimpešti 30.septembra 1994.

Do sedaj je bil Instrument Srednjeevropske pobude podpisan s strani 12 držav članic Srednjeevropske pobude in sicer: Albanija, Avstrija, Bosna in Hercegovina, Madžarska, Italija, Makedonija, Moldavija, Poljska, Romunija, Srbija in Črna gora in Slovenija. (povzeto po: Minorities and the Central European Initiative, 2004)

MANJŠINSKO VARSTVO NA MADŽARSKEM

Na Madžarskem je 13 priznanih narodnih manjšin. Ustava je s pogodbo določila, da manjšine delijo moč ljudstva in so sestavni del države.

Manjšine imajo ustavno pravico do družbenega sodelovanja v javnih zadevah, pravico do oblikovanja narodnih organov za samoupravo, negovanje svoje kulture, uporabo maternega jezika, šolanje v maternem jeziku in uporabo imen v maternem jeziku (Minorities and the Central European Initiative, 2004).

JEZIK

Madžarska nima nobenega zakona, ki bi postavil madžarščino kot edini uradni jezik. Uporaba jezika manjšine je možna predvsem na lokalni ravni v manjšinskih samoupravah. Vsak lahko uporablja svoj materni jezik, pisno in ustno, in ne bo slabše obravnavan zaradi neznanja madžarščine. Imena naselij, kjer manjšine živijo, so lahko dvojezična.

POUČEVANJE JEZIKA

Na željo staršev otrok, ki pripadajo manjšini, če je teh otrok vsaj osem, se mora organizirati manjšinski razred. Finance mora zagotoviti država ali lokalna oblast.

Obstajajo tri vrste manjšinskih šol:

- a.) Manjšinske šole, kjer se poleg predmetov v madžarskem jeziku vsi predmeti poučujejo tudi v jeziku manjšine.
- b.) Dvojezične šole, v katerih se večina predmetov poučuje v jeziku manjšine in ostali predmeti v jeziku večine.
- c.) Šole, kjer se jezik manjšine poučuje kot tuji jezik, 4-5 ur na teden.

Upoštevajo se še:

- PRAVICA DO ZDRUŽEVANJA
- PRAVICA DO NEOVIRANIH STIKOV
- PRAVICA DO INFORMIRANJA
- PRAVICA DO POLITIČNEGA PREDSTAVLJANJA
- PRAVICA DO AVTONOMNOSTI
- PRAVICA DO SOODLOČANJA

SLOVENIJA IN MANJŠINE

Republika Slovenija omenja zagotovilo varstva narodnih manjšin v treh osnovnih listinah:

- Temeljni ustavni listini o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije
- Deklaraciji o neodvisnosti
- Ustavi Republike Slovenije

V Ustavi Republike Slovenije iz leta 1991 se za Madžare v Sloveniji uporablja pojem »narodna skupnost«, za Slovence v zamejstvu pa »narodna manjšina«.

Temeljna ustavna listina o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije

(UL, št. 1/91)

Republika Slovenija zagotavlja varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin vsem osebam na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihovo narodno pripadnost, brez sleherne diskriminacije, skladno z ustavo Republike Slovenije in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami.

Italijanski in madžarski narodni skupnosti v Republiki Sloveniji in njunim pripadnikom so zagotovljene vse pravice iz ustave Republike Slovenije in veljavnih mednarodnih pogodb.

Deklaracija o neodvisnosti

(UL, št.1/91)

Izhajajoč iz pravice slovenskega naroda do samoodločbe, iz načel mednarodnega prava, iz ustave dosedanje SFRJ in iz ustave Republike Slovenije so se prebivalci Republike Slovenije na plebiscitu dne 23. decembra 1990 z absolutno večino odločili, da si za prihodnje življenje oblikujejo samostojno in neodvisno državo Republiko Slovenijo, ki ne bo več združena v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo.

V skladu s to odločitvijo je Skupščina Republike Slovenije na sejah vseh zborov dne 25.junija 1991 na podlagi soglasnega predloga vseh parlamentarnih strank in poslanskih skupin sprejela ustavni akt o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije.

Leta 1996, so 27.junija v Državnem zboru Republike Slovenije sprejeli Resolucijo o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (RePASM), ki v štirih poglavjih in njihovih podpoglavjih opredeljuje odnos do avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah kot njeno trajno in aktivno obvezo. Resolucija vsebuje odnos republike Slovenije do organizacij in dejavnosti avtohtonih manjšin, organe republike Slovenije, ki so pristojni za sodelovanje s slovenskimi avtohtonimi manjšinami v sosednjih državah in osnovna področja sodelovanja kot so šolstvo, izobraževanje, krepitev ekonomske moči, znanost, kultura, prometne in telekomunikacijske zveze... Podpisnik je takratni predsednik Državnega zbora Republike Slovenije Jožef Školč.

6.novembra 1992 sta Republika Slovenija in Republika Madžarska podpisali Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji (UL, št.23/93, MP št.6).
»Republika Slovenija in Republika Madžarska sta v želji, da bi zagotovili čim višjo raven pravnega varstva ter ohranjanja in razvijanja narodne identitete slovenske manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji, v prepričanju, da je dejansko enakost, ohranjanje lastne identitete in razvoj slovenske oziroma madžarske manjšine mogoče doseči s posebnimi pravicami posameznikov in pravicami manjšine kot celote; izhajajoč iz načel mednarodnih dokumentov o človekovih pravicah in svoboščinah ter mednarodnih dokumentov o varstvu manjšin, zlasti pa: Splošne deklaracije o človekovih pravicah, Pakta o državljanskih in političnih pravicah, Pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, Konvencije Združenih narodov o otrokovih pravicah, Helsinške sklepne listine, Pariške listne za novo Evropo, Dokumenta Pariškega, Kopenhagenskega in Moskovskega srečanja Konferenca o človekovi dimenziji KVSE, Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Konvencije Sveta Evrope o regionalnih in manjšinskih jezikih; izhajajoč iz dejstva, da celovit razvoj manjšin, zlasti na območjih, kjer avtohtono živita, v Porabju v Republiki Madžarski in v Prekmurju v Republiki Sloveniji, bogati kulturno življenje in vsestransko medsebojno sodelovanje med obema državama, v 17.členih sklenili sporazum, ki naj bi pripomogel k ohranjanju narodne identitete obeh avtohtonih manjšin, tako madžarske skupnosti v Sloveniji kot slovenske manjšine na Madžarskem.«

Skozi opazovanje in raziskovanje v varstvu manjšin, predvsem slovenske manjšine na Madžarskem, ugotavljamo, da madžarska narodna skupnost v Republiki Sloveniji uživa večino ugodnosti, določenih s tem sporazumom, medtem ko je stanje na Madžarskem, kjer živi slovenska manjšina v Porabju stanje popolnoma drugačno.

Izhodišče varstva zgodovinskih narodnih manjšin v Sloveniji predstavljata pojma narodnostno mešano ozemlje in sistem kolektivnih pravic, ki jih država podeljuje ne glede na število in razsežnosti manjšinskega prebivalstva na narodnostno mešanem ozemlju. V skladu z 11.členom Ustave Republike Slovenije je na teh območjih poleg slovenskega jezika jezik narodne skupnosti uradni jezik. Kulturna in duhovna dediščina narodnostno mešanega ozemlja je skupna lastnina vseh njegovih prebivalcev ne glede na njihovo narodnostno pripadnost in/ali socialni status, ki so ga imeli v različnih zgodovinskih obdobjih. Določitev pravic, ki jih pripadniki narodnostnih skupnosti uresničujejo tudi zunaj narodnostno mešanih območij. Med te pravice je slovenska država uvrstila pravico pripadnikov narodnih skupnosti do vpisa v volilni imenik narodnosti za izvolitev poslanca narodnosti v državni zbor, tudi če ne živijo na narodnostno mešanem ozemlju, in pravico do učenja jezika narodnih manjšin tudi zunaj narodnostno mešanega območja. V slovenskem modelu varstva narodnih skupnosti je treba omeniti še eno pomembno posebnost: varstvo narodnih skupnosti se neposredno nanaša tudi na pripadnike večinske skupnosti. Npr. tudi pripadniki večinskega naroda so dolžni imeti dvojezične dokumente, se v javnih šolah učiti jezika in kulture manjšin, »tolerirati« dvojezično toponomastiko...

Pripadniki manjšin imajo pravico do svobodne rabe njihovega jezika v zasebnem in javnem življenju brez omejitev.

Rabo narodnih simbolov (izobešanje zastave) narodnih skupnosti v javnosti je treba priznati kot priznanje upravljavcev prostora, da je identiteta narodnostno mešanega območja sestavljena iz množice identitet, kar je treba tudi javno in brez strahu pred izgubljanjem suverenosti večinskega naroda tudi razširjati.

Na dvojezičnem območju, kjer živi madžarska narodna skupnost, poteka v vrtcih in osnovnih šolah vzgojno-izobraževalno delo dvojezično, v slovenskem in madžarskem jeziku. Te vrtce oz. šole obiskujejo otroci oziroma učenci slovenske in madžarske narodnosti. Tak način dela omogoča učencem, da poleg maternega jezika spoznajo tudi drugi jezik in kulturo drugega naroda. Vzgojno-izobraževalno delo poteka v obeh jezikih, pri učenju maternega

jezika in drugega jezika se učenci razdelijo v skupine, kar omogoča večjo zahtevnost pouka maternega jezika.

Sporazum iz leta 1992 je bil podlaga za pripravo Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Madžarske o vzajemnem priznavanju spričeval in diplom, ki sta ga državi podpisali 1999. Slovenija ga je ratificirala 10.maja 2000 in je bil objavljen v Uradnem listu št.44/2000.

Vemo, da v slovenskem Porabju stanje niti približno ni tako kot v Sloveniji in slovenska manjšina v Porabju nima možnosti tako trdnega uresničevanja postavljenih zakonov kot madžarska narodna skupnost v Sloveniji, kar je tudi posledica madžarske zakonodaje same, ki za razliko od slovenske tega področja nima tako zakonsko podkrepljenega.

3. MEJA IN POSLEDICE MEJE

SPLOŠNO O MEJI

»Meja« je beseda z mnogimi pomeni. Natančneje je opredeljena z različnimi prilastki, ki ji dajo pravi pomen. V SSKJ-ju najdemo kar nekaj definicij, ki se nanašajo na to besedo. Tako je npr. državna meja definirana kot »črta, ki ločuje, razmejuje države ali ozemlja; črta, ki ločuje, razmejuje zemljišča« (SSKJ, 1975:734). Ob omenjanju državne meje se vedno nakazuje na ločevanje in razmejevanje območij, zato pri večini ljudi beseda meja vzbuja predvsem neprijetne občutke.

Po zakonu o nadzoru državne meje, uradni list 25.6.1991, 5.člen: » Državna meja je prostor treh dimenzij, ki se razprostira nad zemljino površino v višino, na površini tal in v zemeljsko globino.«

Mejna črta je namišljena ali označena črta, ki po kopnem, morju, rekah ali jezerih deli območje republike Slovenije od območja sosednje države. Vendar ta definicija ni ravno dobra, ker državna meja ni prostor, ki ima tri dimenzije, temveč je vertikalna ploskev, ki ima samo dve dimenziji.

MEJA – definicija iz SSKJ:

1. črta, ki ločuje, razmejuje države in ozemlja; črta, ki ločuje, razmejuje zemljišča;
 2. s prilastkom, kar ločuje, razmejuje; jezikovne, pojmovne meje;
 3. s prilastkom področje, območje; Slovenci zunaj meja Slovenije; ukrepati v mejah predpisov;
- ...

Etnična meja označuje prostor, kjer živi zaključena narodnostna skupina; za Slovenijo velja, da je etnična meja izven državne meje.

V mednarodnem pravu pomeni izraz »meja« črto, ki določa mejo teritorialnega območja jurisdikcije držav ali drugih entitet, ki imajo mednarodni status. Meja v tem smislu pogojuje sodobno teritorialno državo. Kopenska območja sveta danes skoraj v celoti pripadajo ozemljem držav. Ta območja so bila torej v celoti razdeljena med države s postavljanjem meja. Vsako ozemlje praviloma pripada samo eni državi. Primeri, ko ozemlje pripada dvema ali več državam, tako imenovani kondomimiji, so redki.

Meje so črte, ki jih je umetno potegnil človek. Fizični pojavi in družbeni vplivi pa segajo preko teh črt. Zaradi reševanja problemov, ki nastanejo zaradi meje, ki ni le ločnica, ampak tudi povezovalni dejavnik, je potrebno mednarodno sodelovanje.

Na meje lahko gledamo z različnih vidikov: političnega, pravnega, vojaškega, geodetskega, geografskega, etničnega, zgodovinskega, emocionalnega, itd. Vidik gledanja se izoblikuje glede na naše potrebe in namen. Meje lahko razdelimo tudi na naravne in umetne. O naravnih govorimo takrat, ko le te izkoriščajo naravne značilnosti, umetne pa so posledica človekovega posega v naravo, na območja, kjer ni izrazitih naravnih mej (povzeto po Slovenija in njene meje, 2002).

V primeru, da je meja črta, ki jo je umetno načrtal človek, govorimo o fizični meji. Leta je jasno označena z raznimi objekti in državnimi simboli. »Table in prehodi z uniformiranimi uslužbenci nas opozarjajo, da je tu nekje konec naše fizične in psihične sprehajalne poti, da se tu začenjajo neka druga pravila pravnega in političnega življenja. Pogosto je nedoumljivo, da lahko nekaj sto metrov zemlje, tako neznatnih na naši Zemlji, pomeni, da domačega jezika ni več, da moramo pokazati potni list, drugače teh metrov ne smemo prestopiti.« (Živeti z mejo, 2000) Vendar se fizični pojavi in družbeni vplivi raztezajo še daleč preko državnih ali fizičnih meja. V tem primeru ima meja simbolični pomen.

Tudi funkcije meja so zelo različne, pogojene so s potrebami in namenom, zaradi katerega se meje izoblikujejo. Državna meja ima vsaj dvojno funkcijo: teritorialno omejevanje ali zunanje določanje suverenosti ozemlja in obrambno funkcijo. »Mejna črta ima lahko ločevalno ali povezovalno funkcijo: ločevalno, v kolikor je za nek državni sistem zgolj izraz njegove suverenosti in obrambe pred zunanjimi vplivi, ali povezovalno, v kolikor postane prag, preko katerega so usmerjeni tokovi in izmenjave med sosednimi sistemi.« (Narodne manjšine danes in jutri, 1994) Prepustnost oziroma neprepustnost meja za razne tokove blaga, ljudi in informacij je variabilna in je pogojena z različnimi političnimi in ekonomskimi dejavniki.

Večina avtorjev, ki se ukvarja s problematiko meje jo definira kot tridimenzionalni prostor, ki se razprostira med zemeljsko površino v višino, na površini tal in v zemeljsko globino. Državna meja je v naravi črta oziroma ploskev nepravilne oblike, ki omejuje državno območje in ga deli od drugih držav ali od mednarodnih območij. Zapira ali obkoljuje kopno (z rekami in jezeri), morske pasove pod državno suverenostjo, zračni prostor nad njim in podzemlje pod njim.

NAŠA VZHODNA MEJA, MEJA Z MADŽARSKO

Vprašanje Slovencev v Prekmurju je prvi javno izpostavil Peter Kozler, ki je v karto Slovenskega ozemlja vrisal tudi ta del slovenskega narodnega ozemlja. Kot politično pa je bilo vprašanje slovensko-madžarske meje predstavljeno šele med prvo svetovno vojno. Mednarodno najpomembnejše dejanje je bila pariška spomenica, ki jo je maja 1915 sprejel jugoslovanski odbor. Tega so kot politično organizacijo ustanovili slovenski, hrvaški in srbski politični emigranti iz Avstro-ogrske, ki so se med prvo svetovno vojno zavzemali za ustanovitev jugoslovanske države. V omenjeni spomenici je bil ob zahtevi za združitev posebej omenjen slovenski živelj v jugozahodnem delu Ogrske.

Konkretne aktivnosti za priključitev ozemlja med Muro in Rabo k matični državi so se pričele z ustanovitvijo Narodnega sveta za Slovence avgusta 1918, še posebej z ustanovitvijo Narodnega sveta za Štajersko, ki je imel regenta za Prekmurje. Ob pripravah na vojaški poseg, ki jih je vodil general Maister, so bile pomembne manifestacije prekmurskih Slovencev na zborovanjih v Ljutomeru in Radgoni ter njihovo politično povezovanje prek Mure. Delegaciji novoustanovljene države SHS je pri pogajanjih o spremembi meje, ki je bila prvotno določena z reko Muro, pomagala okoliščina, da je sovjetska revolucija, marca 1919 vzpostavila na Madžarskem komunistično oblast. Pariška mirovna konferenca je že maja 1919 soglašala s tem, da kraljevina SHS dobi Prekmurje, ki pa mora »biti osvobojeno boljševidne nevarnosti«. Jugoslovanska vojska je tako avgusta 1919 zasedla Prekmurje. Formalnopravna priključitev pa je bila izvedena z mirovno pogodbo, ki jo je horthyevska Madžarska podpisala 4. junija 1919 v Trianonu, mestecu blizu Pariza. Zaradi večinske madžarske narodnosti prebivalcev Monoštra zahteve po priključitvi Porabja k Sloveniji niso upoštevali. Teritorialna komisija je za mejo določila razvodnico med Muro in Rabo.

Prekmurje je del slovenskega ozemlja, ki je celo tisočletje (od konca 9.stoletja do 1918) spadalo v madžarsko politično in državno sfero, vendar znotraj nje ni imelo enotnega prostora. Z ustalitvijo štajersko-madžarske meje na Kučnici in Muri v 11. stoletju in 12. stoletju, je bilo upravno razdeljeno med južnejšo županijo Zala, tej je pripadalo t.i. Dolnje Prekmurje z Lendavo in severnejšo županijo Vas (Železno), ki ji je pripadalo Gornje Prekmurje z Mursko Soboto. Upravna meja med županijama je bila v Prekmurju tudi meja med škofijama Győr na severu in Zagreb na jugu.

Kakor sem že omenila, je bilo mednarodno najpomembnejše dejanje Pariška spomenica jugoslovanskega odbora (maja 1915), ki se je v okviru zahtev za združitev zavzel

tudi za slovenske prebivalce jugozahodnega dela Ogrske. V tem smislu je treba razumeti tudi Krfsko deklaracijo z 12.junija 1917, ko sta srbska vlada in jugoslovanski odbor podpisala sporazum o ureditvi nastajajoče jugoslovanske države troimenega naroda.

Po ustanovitvi Narodnega sveta za Slovenijo avgusta 1918, predvsem pa po ustanovitvi Narodnega sveta za Štajersko v Mariboru z referentom za Prekmurje, so se začele konkretne akcije za združitev Slovencev med Muro in Rabo z matičnim narodom. Tudi Prekmurci sami so pomagali pri prizadevanju za vključitev v matico, se z njo politično povezovali in ustanavljali narodne svete.

Dokončen sklep o pripadnosti Prekmurja in o slovensko-madžarski meji je vrhovni svet sprejel 1.avgusta 1918. Horthyeva Madžarska je 4.junija 1920 v Trianonu podpisala mirovno pogodbo in tako pravno priznala slovensko- madžarsko mejo . V 44.členu je tudi določila manjšinsko varstvo Slovencev, ki so ostali na madžarskih tleh. Pogodba je določila tudi prisotnost mednarodne razmejitvene komisije, ki je označila mejo na terenu. Začela je z delom avgusta 1921 in končala 8.julija 1924 (Slavič, 1999) .

Meja z Madžarsko je ostala nespremenjena do danes, takšna, kot so jo določili po 1. svetovni vojni.

Trianonska mirovna pogodba iz 1920 je bila potrjena 10. februarja 1947 z mirovno pogodbo po 2. svetovni vojni v Parizu in uveljavljena 15.septembra 1947. Skupna dolžina meje je 102 km, v celoti poteka po kopnem, na robu Goričkega in prek Lendavskih gorc do sotočja Krke in Mure.

Po drugi svetovni vojni so omembe vredni dogodki na tej meji v zvezi z resolucijo informbiroja 1948. leta, ki se je v fizičnem pogledu močno izražala na slovensko – madžarski meji. Tam je prišlo poleg mejnih incidentov in vojaških groženj praktično do zapore meje, prenehal je po osvoboditvi obnovljeni promet dvolastnikov. Na drugi strani je bilo veliko ljudi, ki pripadajo našim narodom, preseljenih v notranjost Madžarske, ob meji pa so se gradili bunkerji in vojaški objekti. Teh incidentov je bilo takrat veliko. Šlo je za večje in manjše provokacije, tudi vojaške, prihajalo je tudi do streljanja na meji, osvetljevanja z reflektorji in podobno. Taki resnejši incidenti so se pojavljali od leta 1948 do 1952, zlasti resni so bili v letu 1950.

Ko se je pritisk z vzhodne strani po tem vrhuncu zmanjševal, je naši državi uspelo skleniti z nekaterimi vzhodnoevropskimi sosednjimi državami posebne sporazume o preprečevanju in ugotavljanju mejnih incidentov. Ustanovljene so bile ustrezne dvostranske komisije na meddržavni in lokalni ravni. Meddržavne so imele redna zasedanja, lokalne pa so se ponavadi sestajale, kadar je bil za to dan poseben povod. Prvi sporazum med Jugoslavijo

in Madžarsko o ugotavljanju mejnih incidentov je bil podpisan 28. avgusta 1953. Spremenjen je bil tako v letu 1955 kot tudi 1956. V evidenci jih je še več, zadnji sporazum pa je bil podpisan v Budimpešti 4. oktobra 1978.

V praksi se je pokazalo, da se je število mejnih incidentov zmanjšalo po sklenitvi sporazumov te vrste. Seveda je bil glavni razlog za to političen, saj se je tudi od leta 1953 pritisk informbiroja proti nam zmanjševal. Če je še prihajalo do incidentov, so bili manj resni, obenem pa so se nastale situacije hitro urejale v okviru veljavnih sporazumov.

Za vprašanje odprtosti državnih meja je pomembno, ali ima obmejno prebivalstvo olajšave za prehajanje državne meje v okviru ožjega obmejnega pasu na podlagi meddržavnih sporazumov o obmejnem prometu in kakšni so pogoji za prehajanje meje z rednimi potnimi listi. Ker je bil na Madžarskem režim glede možnosti potovanja v tujino omejevalen, je prišlo to do izraza tudi pri obmejnem prometu oseb. Tako je seveda odpadlo obnavljanje večjega števila mejnih prehodov za obmejni promet in za prehajanje dvolastnikov. Obmejni promet je bil urejen s Sporazumom o reguliranju maloobmejnega prometa z dne 9.8.1956. Na podlagi mejnih prepustnic po veljavnem sporazumu je bilo število možnih prehodov za imetnike tega dokumenta omejeno na 8 prehodov na leto. Prepustnice so veljale dve leti, vzajemnega vidiranja ni.

Ta promet, pa tudi promet oseb s potnimi listi je bil z madžarske strani omejen tudi z njihovimi devizno valutnimi predpisi, ker je na madžarski strani predpisana za vsakega tujca – tudi v okviru obmejnega prometa – obvezna zamenjava določene vsote tuje valute, tudi dinarjev, v madžarske forinte po uradnem tečaju. Ti predpisi so se precej spreminjali, težave so nastale zlasti takrat, ko je madžarska stran v obmejnem prometu zahtevala obvezno zamenjavo večje vsote v dinarjih, kot jih je po jugoslovanskih predpisih v okviru tega prometa dovoljeno iznašati. Vizumi so bili sporazumno odpravljeni z Madžarsko leta 1965/66. (Murko, 2004)

Prof. dr. Mitja Slavič je bil naš izvedenec na mirovni konferenci v Parizu leta 1919/20 in je o tej konferenci tudi ogromno zapisal. 9. julija 1919 piše o predlogu teritorialne komisije za mejo Prekmurja ob razvodnici med Rabo in Muro: »Naša delegacija je zahtevala, da se nam da vsaj to, kar je še danes pristno slovensko, mesto Monošter in tri županije, Dolnji Senik, Gornji Senik in Števanovce, kjer je še po zadnjem uradnem cerkvenem šemantizmu samo slovenska služba božja, ter Ritkarovce. Mesto Monošter je namreč ravno toliko nemško ali madžarsko, kakor so bila nemška mesta Celje, Ptuj in Maribor, kjer so pri ljudskem štetju Nemci skoraj popolnoma izginili. V dokaz, da je ta del Rabskega Prekmurja res slovenski, nam služi celo madžarska statistika sama. Po statistiki iz 1910 Slovenci niso bili šteti v lastni rubriki, ampak v rubriki »druge narodnosti«. V tej rubriki so skoraj sami Slovenci, kvečjemu, da pride zraven še kak Cigan. Nekateri so že govorili, da bo šla prekmurska meja čez razvodje med Muro in Rabo do Rabe. Težavo je delal drugim delegacijam posebno Monošter, pri katerem je zakazovala statistika neslovensko večino.« (Slavič, 1999)

Vrhovni svet je dokončno sklepal o Prekmurju v svoji seji dne 1. avgusta 1919 in Prekmurje je postalo do razvodja med Muro in Rabo Jugoslovansko.

Verodostojni viri podatkov za to obdobje, so cerkveni šemantizmi, ki navajajo v katerem jeziku se opravlja cerkveno bogoslužje. Slovensko prekmursko narečje je bilo po prvi svetovni vojni ukinjeno v šoli, na sodiščih, v poštah in vseh ostalih mestih uradnega značaja. Svoje zavetje je našlo samo v cerkvi.

Konec 1. svetovne vojne leta 1918 je pomenil tudi za Madžare (močna madžarizacija) pravi šok, saj so z njihovega stališča gledano izgubili večji del svojega ozemlja.

Na podlagi premirja z dne 13. novembra 1918 je srbska oziroma jugoslovanska vojska zasedla dosti več ozemlja, kot je bilo potem Jugoslaviji priznано s Trianonsko mirovno pogodbo. Pooblastilo pariške mirovne konference, da jugoslovanske čete lahko zasedejo Prekmurje, pa je Jugoslavija dobila poleti 1919, torej še pred podpisom mirovne pogodbe. Zasedba se je opravila od 1. do 12. avgusta 1919. Tako je bila potrjena združitev prekmurskih Slovencev s Slovenci v takratni Jugoslaviji. Enake usode pa niso bili deležni tako imenovani porabski Slovenci. Madžari pred letom 1918 Slovencev v Prekmurju in Porabju niso prištevali k slovenskemu narodu. Zanje so to bili neka posebna skupina imenovana Vendi. Tako je imel naš slovenski narod neko svojevrstno usodo, da so mu sosedje naprtili še eno posebno narodnostno podskupino.

Meje Madžarske so bile sankcionirane z mirovno pogodbo, podpisano v Trianonu 4. junija 1920. Madžarska je bila ustavno sprejeta monarhistična ureditev – kraljevina. Ker pa

ni bilo kralja, je državo vseskozi do leta 1944 (Madžarsko so zasedle sovjetske čete) vodil kot regent nekdanji avstro-ogrski admiral Horthy. Potem ko je bila leta 1919 zatrta boljševiška revolucija, ki je zajela tudi Prekmurje, je ostala na Madžarskem ves čas v veljavi stara ureditev z dejansko vlado plemstva, ki je imelo v rokah in ohranilo ogromno zemljiško posest.

Na Madžarskem je bila zaradi trianonskih mej ves čas – vse do 2. svetovne vojne – zelo močna iredentistična propaganda. Izražena je bila v treh kratkih madžarskih besedah »nem, nem, soha«, kar pomeni ne, ne, nikdar. Dejansko je ta kraljevina – brez kralja, na čelu z admiralom brez morja – ves čas med svetovnjima vojnama izkoristila vsako priložnost za izražanje iredentističnih zahtev, naperjenih proti Jugoslaviji, Romuniji in Češkoslovaški.

10.februarja 1947 je bila v Parizu podpisana mirovna pogodba, ki je bila uveljavljena 15.septembra 1947. Pri nas je ta pogodba uradno objavljena v Uradnem listu FLRJ, št.72 z dne 27.avgusta 1947. Glede državnih meja člen 1 določa, da ostanejo madžarske meje z Avstrijo in Jugoslavijo take, kot so bile 1.januarja 1938 (Murko, 2004).

Tudi v razmerju med Jugoslavijo in Madžarsko se je po končani 2.svetovni vojni pojavilo vprašanje obnovitve in čuvanja mejnih znakov. To je bilo potem pomembno, ker je bilo veliko mejnih znakov med zasedbo uničenih.

V tehničnem pogledu so ta vprašanja danes pogodbeno urejena s Konvencijo med SFR Jugoslavijo in LR Madžarsko o obnavljanju, označevanju in čuvanju mejne črte in mejnih oznak na jugoslovansko – madžarski meji, podpisano v Beogradu 20.oktobra 1983.

Narodnosti v Prekmurju, po uradnem madžarskem štetju iz leta 1890 in 1910, za Železno županijo, okraj Monošter:

Kraj	Leto štetja	Madžari	Nemci	Slovenci	Ostali
Alsoszőlnök	1890	10	264	444	8
Dolenji Szinik	1910	17	378	-	290
Apatistvanfalva	1890	14	4	528	-
Istvanfalva	1910	51	8	-	440
Felsőszőlnök	1890	20	46	1214	-
Gorenji Szinik	1910	41	71	-	1343
Orfalu	1890	2	8	330	-
Andovci	1910	3	4	-	281
Permise	1890	1	1	205	-
Verica	1910	-	-	-	186
Rabatotfalva	1890	5	37	684	1
Totfalva	1910	22	13	-	763
Ritkarhaza	1890	13	39	164	-
Ritkaroc	1910	-	-	-	213
Szakonyfalva	1890	-	11	597	20
Sakalovci	1910	9	43	-	506
Szentgotthard	1890	723	639	46	5
Monošter	1910	1928	591	-	85

(Vir: Naše Prekmurje, 1999)

Šele konec marca 1919 so se zastopniki velesil (Japonska, Francija, Anglija, Amerika, Italija) na mirovni konferenci v Parizu začeli ukvarjati s prekmurskim vprašanjem. Težavo jim je delala ravno ta madžarska statistika, ki od leta 1910 sploh ni štela več Slovencev posebej, ampak jih je dala v rubriko »druge narodnosti«, h katerim so šteli tudi Rome. Na krajevnih kartah niso našli slovenskih krajevnih imen, ker so bila pomadžarjena. Starejše karte so imele slovenska imena. Zato niso vedeli natančno, koliko je Slovencev in kje prebivajo. Dne 9.julija 1919 je Vrhovni svet peterice sprejel predlog teritorialne komisije in za mejo določil razvodnico med Muro in Rabo.

DANAŠNJA MEJA Z MADŽARSKO

Dolžina slovensko-madžarske meje je 102 km, označena je z 2744 mejnimi znaki, slovensko-avstrijsko-madžarska tromeja pa s posebno mejno piramido. Meja je razdeljena na dva mejna sektorja, in sicer od tromeje do mejnika št. A 357, ki ga obnavlja madžarska stran, in od mejnika A 357 do mejnika št. B1, ki ga obnavlja slovenska stran.

Slovensko – madžarska mešana komisija je imela od 1993 do 2001 8 zasedanj; mešana strokovna komisija pa v istem obdobju 10 sestankov in eno srečanje, 17. januarja 1996, ko so ob cestnem mejnem prehodu Hodoš – Bajaseny na mejni črti zakoličili os skupne železniške proge.

Dolžina meje na kopnem je 102 km, od tega je 13 km po vodotokih. Ob meji živi v 8 občinah, v 82 naseljih 25963 prebivalcev na površini 484 km².

Mejne občine:

- Kuzma (2'9 km)
- Gornji Petrovci (3'5 km)
- Hodoš – Šalovci (25'7 km)
- Moravske Toplice (14'5 km)
- Kobilje (12'3 km)
- Lendava (43'1 km)
- Skupaj: = 102 km

Občina Kuzma meji tudi z Avstrijo, občina Lendava pa s Hrvaško. Na slovensko – madžarski meji je skupaj 6 mejnih prehodov, od tega:

- 2 mejna prehoda za mednarodni promet
- 4 meddržavni mejni prehodi

Mejni prehod je mesto na meji, kjer je možen nadziran prehod čez mejo iz ene države v drugo.

- mednarodni mejni prehod
- meddržavni mejni prehod
- obmejni mejni prehod (prepustnica za prehod)
- kmetijska prehodna mesta (dvolastništvo)
- planinska prehodna mesta

MEJA IN NJENE POSLEDICE

Državne meje so že od nekdaj predstavljale večje ali manjše ovire za vse oblike medsebojnega sodelovanja ljudi na različnih straneh teh meja. Ovire so še bolj moteče, če se na teh dveh straneh znajdejo pripadniki istega naroda, ki govorijo enak jezik. Ravno jezik, ki ni le način sporazumevanja, ima zelo velik narodotvorni in simbolni pomen. V Porabju je ta tanka črta na zemljevidu, ki je bila določena s Trianonsko pogodbo leta 1920, v največji možni meri vplivala na življenje prebivalcev in prebivalk tega področja. Ta državna meja med Slovenijo in Madžarsko je s svojo dolgoletno zaprtostjo in neprehodnostjo močno zatrla slovensko identiteto porabskih Slovencev. Celotno slovensko Porabje je pripadalo k obmejnemu pasu s posebno ureditvijo ob tako imenovani železni zavesi. Ko se je leta 1948 meja zaprla, so se močni sorodstveni in prijateljski odnosi med Slovenci na obeh straneh meje zrahljali ali celo prekinili. Železno zaveso je predstavljala fizična meja v obliki bodeče žice, minskih polj, strelnih jarkov in zoranega pasu. Železna zavesa je bila odpravljena leta 1989, ko so demokratične spremembe zajele vse države Vzhodne Evrope in povzročile močne spremembe tudi na Madžarskem.

Pri zarisovanju mej države pogosto ne upoštevajo ljudi, ki dejansko živijo na mejnih območjih. Zato se dogaja, da fizične meje ne sovpadajo s simbolnimi mejami, ki so odločilnega pomena za življenje ljudi. Podobno je bilo tudi v tem primeru, kjer politični voditelji leta 1920 niso upoštevali ljudi, ki so živeli ob meji. Porabski Slovenci so se tako znašli v Madžarski državi med ljudmi, kjer se jih dojema kot narodnostno drugačne. Kljub fizični meji so se do konca druge svetovne vojne močno identificirali s Prekmurjem oziroma s Slovenci na drugi strani meje. Sledila so leta represije, ko je skušala madžarska oblast vsakršne poskuse, ki so bili povezani s slovensko identiteto zatreti. Leta 1948 so se meddržavni odnosi med takratno Jugoslavijo in Madžarsko tako močno zaostri, da se je Madžarska pred njo popolnoma zaprla. Državne meje je zastražila in postavila tudi fizične ovire. Porabski Slovenci so morali prekiniti vse stike z matično domovino. Začeli so se počasi oddaljevati od ostalih Slovencev v matični domovini in škoda je bila storjena. Mnogi porabski Slovenci še danes ne najdejo pravega stika s Slovenijo, zato je državna meja s svojo dolgoletno zaprtostjo in neprehodnostjo vsaj do določene meje zatrla slovensko identiteto porabskih Slovencev in ravno zato se verjetno Slovenci v Porabju manifestirajo manj izrazito kot zamejski Slovenci v Avstriji in Italiji. Vendar pa se kljub temu vidi na drugih področjih, da se porabski Slovenci še vedno identificirajo s slovenskim narodom (prizadevanja za

ohranitev jezika, medsebojno sodelovanje, razna srečanja, tabori, ohranitev slovenskih šeg in navad...).

Današnja državna meja z Madžarsko je v očeh mlajše populacije zgolj fizična meja. Za starejše, ki so razvoj in spremembe meje doživljali kot del lastnega vsakdana, pa je ta meja veliko več. Je odraz njihove boleče preteklosti, ločenosti in nenazadnje nemoči. In kljub temu, da je z vstopom v Evropsko unijo ta državna meja v bistvu odstranjena, bo za mnoge ostala vedno prisotna. Ostala bo spomin, zasidran globoko v podzavesti obmejnih prebivalcev. Za te ljudi bo meja vedno živa in prisotna. Tako se je simbolno oblikovala meja v zavesti porabskih Slovencev – »meja v glavi«.

Ob sočasnem vstopu Slovenije in Madžarske v Evropsko unijo se je meja med državama ukinila. Ukinitvev državne meje ne pomeni le ukinitvev carin, ampak bi lahko vsaj teoretično pomenila tudi ukinitvev simbolne meje, ki ločuje madžarski in slovenski narod. Ukinitvev te fizične meje bi lahko pomenila tudi ponovno vzpostavitev enotnega identifikacijskega prostora med danes ločenimi porabskimi Slovenci in Slovenci v matični državi.

4. POVEZOVANJE Z MATIČNO DOMOVINO SLOVENIJO

Povezovanje porabskih Slovencev s svojo matično domovino Slovenijo postaja vedno intenzivnejše. Ker je ohranitev identitete odvisna predvsem od vzgojnih in kulturnih dejavnikov, se pri razvijanju stikov osredotočajo predvsem na ti dve področji. Najbolj pogosto je sodelovanje na kulturnem področju in informativni ter založniški dejavnosti. Tako na radiu Murski val v Murski Soboti potekajo oddaje Panonski odmevi, ki prikazujejo življenje in delo v Porabju. Časopis Porabje, ki ga izdajajo porabski Slovenci tiskajo v Murski Soboti v tiskarni Solidarnost. Leta 1993 je bil na pobudo Zveze Slovencev na Madžarskem posnet tudi prvi dokumentarni film o porabskih Slovencih. Scenarij za film je napisal Feri Lainšček, režiral pa ga je Andrej Mlakar. Film je bil predstavljen z velikim uspehom v Murski Soboti, Ljubljani, Budimpešti, Portorožu, v Gorici in Monoštru in nosi naslov: »Zeleni konj: Tak kak nega čednoga (pametnega) Slovenca, tak nega zeelnoga konja.« Veliko je razno raznih srečanj pevskih zborov, gledaliških skupin in podobno. Veliko je stikov tudi na športnem področju, sodelovanje z gasilci, ki jim tudi velikokrat odstopijo starejšo opremo in tudi z Rdečim križem Slovenije.

Z občino Murska Sobota je bil leta 1992 podpisan tudi poseben sporazum o skrbi za pospeševanje kulturnih, gospodarskih in drugih obmejnih stikov.

Kot sem že omenila, se stiki počasi obnavljajo. Hladnovojna napetost je po letu 1948 poleg številnih drugih posledic tudi zavrla in presekala naravno povezovanje in sodelovanje obmejnih krajev ob Muri in Rabi. Z minami obdana državna meja je od leta 1948-1960 praktično pomenila železno zaveso med sosednjima narodoma in obenem manjšinami in matičnimi narodi. V šestdesetih letih so se te razmere izboljšale, vendar nekoliko intenzivneje šele v sedemdesetih letih. V tem času je bil pogostejši promet iz Slovenije na Madžarsko, pot v obratni smeri pa so spremljali številni administrativni zapleti. Docela neovirani stiki so se utrdili leta 1989, ko so Madžari končno podrli žične ovire ob svoji meji in dopustili dostop v obmejne kraje brez posebnih dovolilnic. Problem je bil tudi v mejnih prehodih, ki jih je bilo malo in so bili precej oddaljeni. Do mejnega prehoda na Martinju je pot iz Monoštra dolga 18 kilometrov, do Hodoša pa 30 kilometrov. Problem je bilo tudi pomanjkanje javnega prevoza. Danes spet vozi avtobus po redni liniji iz Murske Sobote do Monoštra in obratno.

Vzroki za potovanje onstran meje so različni:

- obisk prijateljev
- obisk sorodnikov
- jezik
- športna srečanja
- turizem
- gostovanja...

Zaviralni vzroki so pa predvsem slabo poznavanje jezika, slabo finančno stanje in slabe prometne povezave Monoštra s Slovenijo.

Glavni teren kulturnega sodelovanja na področju izobraževanja so poletni šolski tabori v Sloveniji, ter jezikovni tečaji in izpopolnjevanja. Na Filozofski fakulteti v Ljubljani se udeležujejo slavističnega seminarja. Veliko je tudi gostovanj folklornih skupin, pevskih zborov,... skratka neposrednih stikov med ustanovami in organizacijami.

16.marca 1984 je bila v Cankarjevem domu v Ljubljani prireditev z naslovom »Življenje v Porabju«, kjer so nastopile številne skupine.

V vsaki porabski vasi je tudi knjižnica. Vse knjižnice so povezane s Pokrajinsko in študijsko knjižnico v Murski Soboti. Po letu 1961 je na pobudo komisije za manjšinska vprašanja pri SZDL soboška študijska knjižnica navezala prijateljske in kulturne stike s knjižnico Daniel Berzsenyi v Sombatelju in takrat sta obe knjižnici že začeli z izmenjavo slovenskih in madžarskih knjig. Leta 1966 sta knjižnica na Gornjem Seniku in knjižnica v Lendavi izmenjali 260 knjižnih enot. Gornjeseniška je prejela knjige v slovenskem jeziku, lendavska pa v madžarskem. Za izmenjavo izbirajo predvsem mladinsko in poljudnoznanstveno literaturo in seveda leposlovje.

Dobre stike s Slovenijo ima predvsem Zveza Slovencev na Madžarskem, in sicer na političnem in kulturnem področju, predvsem s sosednjimi občinami v Prekmurju. V Porabju ima vsaka vas svoja športna in kulturna društva, ki že vrsto let uspešno sodelujejo s podobnimi društvi v Sloveniji. Tako je vzdrževanje in razvijanje stikov porabskih Slovencev z državo matičnega naroda v zadnjih letih postala vsakdanja praksa v obeh državah. To omogočajo tudi temeljni dokumenti, ki so Ustava Republike Slovenije, Zakon o pravicah narodnih in etničnih manjšin, Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne

manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, Sporazum o sodelovanju v izobraževanju, kulturi in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko, Sporazum o prosti trgovini ...

Za Slovence na Madžarskem je posebej pomembna v Državnem zboru Republike Slovenije sprejeta Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (1996). Resolucija zajema številne oblike pomoči slovenskim manjšinam, od politične podpore v medsoseskkih odnosih s sosednjimi državami, do pomoči na kulturnem, jezikovnem, informativnem, gospodarskem in finančnem področju.

Glavnino finančnih sredstev za obstoj in delovanje uradov za Slovence v Porabju zagotovi Republika Slovenija. Zveza Slovencev na Madžarskem se je financirala predvsem iz sredstev proračuna Republike Madžarske. Ker je Zveza svoje prostore dobila v poslopju nekdanjega otroškega vrtca, so rabili precejšnja sredstva za rekonstrukcijo, obnovo in dozidavo. Predsednik Zveze Jože Hirnök pravi, da je vse to stalo okrog 300 milijonov forintov, kar je približno toliko tolarjev. Od tega je 20 milijonov prispevalo mesto Monošter, 8 milijonov država Madžarska, preostalo pa Republika Slovenija.

Slika 13: Dvojezična tabla Zveze Slovencev na Madžarskem

Del sredstev in pomoči, ki se rabijo za delovanje Zveze prispeva Republika Slovenija, tako za tiskanje časopisa Porabje (tiska se v Solidarnosti v Murski Soboti), Koledarja in nekaterih knjig; službeni avtomobil za potrebe Zveze Slovencev in z drugimi načini. Sicer pa je Zveza Slovencev del teh sredstev namenjala kulturnim in drugim društvom, šolam, gasilcem in drugim ustanovam, pomembnim za življenje Slovencev na Madžarskem.

Del sredstev so posamezne manjšinske ustanove dobivale tudi iz državnih natečajev in skladov Republike Madžarske. Del pomoči pa smo prejeli tudi iz Slovenije, pri čemer so se posebej izkazali Rdeči križ, Gasilska zveza in občina Murska Sobota.

Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu jim zagotovi letno čez 70 milijonov tolarjev za vse strukture in dejavnosti Slovencev v Porabju. Slovenija da večino denarja za obe manjšini, tudi madžarsko v Sloveniji, saj se Republika Madžarska izgovarja, da ima zelo veliko drugih manjšin in že z njimi veliko stroškov. Kljub vsemu, pa ostaja dejstvo, da Republika Madžarska premalo skrbi za Slovence in njihovo dobrobit v Porabju.

Pri medsebojnem povezovanju in stikih ima pomembno vlogo Veleposlaništvo Republike Slovenije v Budimpešti in Generalni konzulat Republike Slovenije v Monoštru, ki obstaja od leta 1998. Sodelovanje med slovenskimi organizacijami in političnimi ustanovami je razmeroma dobro in skuša pokrivati najpomembnejša področja.

Podjetje za inženiring iz Murske Sobotne je ob pomoči Gospodarske zbornice Slovenije in občine Murska Sobota leta 1992 pripravilo inicialni program o možnostih hitrejšega gospodarskega razvoja Porabja. Študija ob analizi stanja, razmer in vzrokov nerazvitosti kaže nekatere zanimive prednosti tega obmejnega območja.

Predlogi možnih naložb usmerjajo eventualne investitorje predvsem v lesnopredelovalno industrijo, kmetijstvo in sadjarstvo, v manjšo proizvodnjo oblačil ter v manjše naložbe v kmečki in lovni turizem s spremljajočimi dejavnostmi (gostinstvo, prodajalne, menjalnice ...)

Na uspešnost sodelovanja vplivajo tudi druge oblike, med katerimi ima pomembno vlogo obmejno sodelovanje regij (Sporazum o skrbi za pospeševanje kulturnih, gospodarskih in drugih obmejnih stikov z občinami Murska Sobota, Gornji Petrovci, Puconci, Hodoš, Šalovci in Kuzma). V ta sklop sodijo tudi vse oblike sodelovanja z Zvezo kulturnih organizacij ZKO Murska Sobota in Zvezo kulturnih društev Slovenije in občino Murska Sobota, s športnimi in gasilskimi društvi, vrsta izmenjav in gostovanj, povezave med vrtci in šolami...

Tudi neformalni stiki, kot so obiski sorodnikov in prijateljev postajajo pogostejši po odprtih novih mejnih prehodih Martinje – Gornji Senik in Verica – Čepinci.

Sodelovanje Slovencev z drugimi manjšinskimi organizacijami se je v zadnjih letih okrepilo. Veliko je bilo srečanj na kulturnem in športnem področju, o katerih lahko beremo v lokalnem časopisju. Tovrstna srečanja so prav gotovo pripomogla k boljšemu medsebojnemu poznavanju. Spremembe, ki so nastale v svetu in Evropi v zadnjih letih nosijo s sabo številne spremembe. Mnogo elementov teh sprememb, predvsem globalizacijski elementi, so lahko nevarni za manjšinsko skupnost. Vendar še vedno nosim v sebi upanje, da bodo pozitivni premiki pretehtali te nevarnosti, saj obstoj Slovencev v težkih zgodovinskih časih govori v prid njihovi vitalnosti in trdoživosti.